

LAReS

*Lowlands
Archaeological
Research
Service*

Nieuwbouw aan de Merksplassesteenweg
te Rijkevorsel. Fase 3.
Archeologienota met beperkte samenstelling

E.N.A. Heirbaut
C. Beckers

Colofon

Titel: Nieuwbouw aan de Merksplassesteenweg te Rijkevorsel. Fase 3. Archeologienota met beperkte samenstelling.

Auteur: Elly N.A. Heirbaut & Christine Beckers

Grafische illustraties/GIS: LAReS

Rapportnummer: LAReS-rapport 402

Projectleider/veldwerkleider: Elly N.A. Heirbaut

Uitvoerder: LAReS, Lowlands Archaeological Research Service

Vestiging: Rozenlaan 15, 26980 Halle-Zoersel

Publicatiedatum: januari 2021

Publicatieplaats: Pulderbos

Illustratieverantwoording voorblad: uitsnede uit de Ferrariskaart.

© LAReS bvba. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

LAReS bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Deel I. Verslag van resultaten

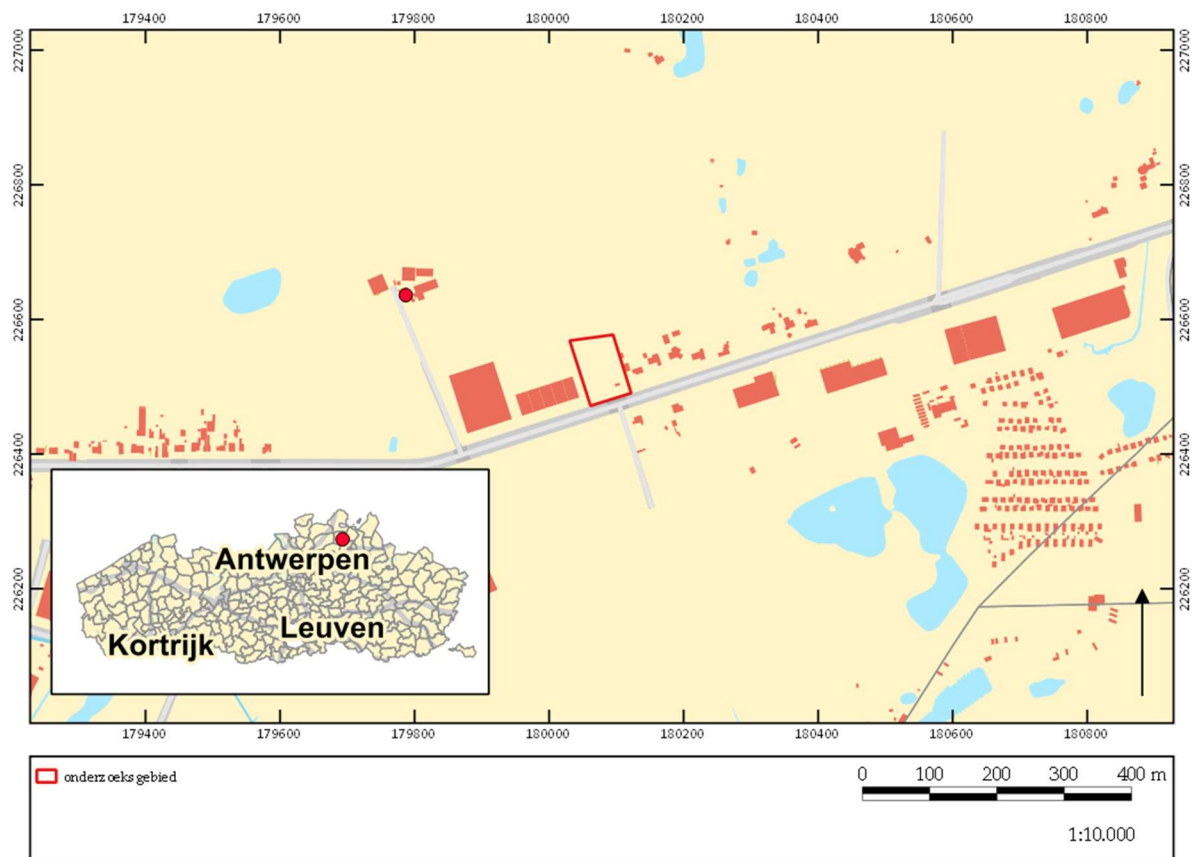
Inhoudstafel

1 INLEIDING	4
1.1 TECHNISCHE FICHE/ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	5
2 METHODIEK VAN HET ONDERZOEK	6
2.1 RAPPORTAGE EN AFBEELDINGEN	6
3 BESCHRIJVING VAN DE GEPLANDE WERKZAAMHEDEN	7
3.1 BESTAANDE TOESTAND	7
3.2 NIEUWE TOESTAND	7
4 ARCHEOLOGISCH BUREAUONDERZOEK	12
4.1 CARTOGRAFISCHE BRONNEN	12
4.2 LUCHTFOTOGRAFIE	14
4.3 SLOOPPLANNEN EN HISTORISCHE AFGRAVING	18
4.4 BODEMTYPE	20
4.5 ARCHEOLOGISCHE BRONNEN	20
5 SYNTHESE	23
5.1 SAMENVATTING GEPLANDE WERKEN	23
5.2 KENNISVERMEERDERINGSPOTENTIEEL	23
5.3 AANBEVELINGEN	24
LITERATUUR	25
GERAADPLEEGDE LITERATUUR	25
GERAADPLEEGDE WEBSITES	25
LIJST VAN FIGUREN	26

1 Inleiding

Het plangebied is gelegen in de gemeente Rijkevorsel aan de Merksplassesteenweg 97 (fig. 1). De inrichting van dit terrein gebeurt in drie fases (fase 1 en 2 zijn reeds uitgevoerd), onderhavige archeologienota is toegespitst op fase 3. Het volledige plangebied bestaat uit drie kadastrale eenheden: 254P4, 254N4 en 254M4.

In de zuidoosthoek van het plangebied staat een tankstation. De rest van het terrein is braakliggend.

Figuur 1. Kadasterkaart met aanduiding onderzoeksgebied.

©LARES

Het doel van het onderzoek is het verkrijgen van een archeologienota waar akte van is genomen naar aanleiding van een omgevingsvergunningsaanvraag met stedenbouwkundig luik. Het onderzoek (projectcode 2021A429) werd uitgevoerd door twee erkende archeologen conform de Code van Goede Praktijk. Onderhavige archeologienota bestaat uit twee delen: een verslag van de resultaten van het vooronderzoek (deel I) en het daaruit voortvloeiende programma van maatregelen (deel II).

1.1 Technische fiche/administratieve gegevens

Naam site	Merksplassesteenweg
Ligging	Merksplassesteenweg 97, 2310 Rijkevorsel
Provincie	Antwerpen
Kadastrale gegevens	RIJKEVORSEL 2 AFD, sectie C, perceelnrs. 254P4, 254N4 en 254M4
Bounding Box	X Y 179810.829604 226398.625924 180211.055854 226642.51811
Onderzoek	Archeologisch en geschiedkundig bureauonderzoek
Projectcode	2021A429
Uitvoerders/ actoren	Elly N.A. Heirbaut, LAReS Christine Beckers, LAReS
Erkend archeoloog	Elly N.A. Heirbaut: OE/ERK/Archeoloog/2016/00162 Christine Beckers: OE/ERK/Archeoloog/2020/00017
Nummer wettelijk depot	Niet van toepassing
Termijn	januari 2021
Geplande ingreep	nieuwbouw: bedrijventerrein
Totale oppervlakte plangebied	ca. 6128 m ²
Totale oppervlakte geplande werken	ca. 5475 m ²
Geldende wetgeving en voorwaarden	Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014. De nota werd opgesteld overeenkomstig de Code van Goede Praktijk. De totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft, bedraagt 3.000 m ² of meer, zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013.
Randvoorwaarden	zie paragraaf 1.1
Doelstelling	Het doel van deze archeologienota is om via de tot op heden beschikbare bronnen (bureauonderzoek) na te gaan wat het archeologische potentieel van het projectgebied is, wat de mogelijke bedreigingen zijn voor het eventueel aanwezige bodemarchief, en hoe hiermee dient omgegaan te worden.
Thesaurus	Archeologienota met beperkte samenstelling, vrijgave

2 Methodiek van het onderzoek

Het archeologisch bureauonderzoek heeft tot doel om op basis van gekende of ontsloten informatiebronnen de eventuele archeologische waarde van het onderzochte gebied in te schatten en informatie te verzamelen over het plangebied op basis van alle relevante bronnen.

De Code van Goede Praktijk laat toe om een archeologienota met beperkte samenstelling op te maken indien de confrontatie tussen de toekomstige werken en een beperkt aantal doorslaggevende aspecten uit de inschatting van de archeologische waarde van het onderzochte gebied aantoont dat:

1. met hoge waarschijnlijkheid geen archeologisch erfgoed aanwezig is op het onderzochte terrein, of;
2. de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid geen verstoring zullen veroorzaken aan het eventueel aanwezige archeologisch erfgoed, of;
3. verder onderzoek van het terrein in het kader van de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid niet zou leiden tot nuttige kenniswinst.

In deze gevallen mag het bureauonderzoek beperkt blijven tot de analyse van de geplande werken en een beperkt aantal doorslaggevende aspecten.

Het doorslaggevend aspect dat in aanmerking komt om deze archeologienota met beperkte samenstelling op te maken is afgraving en sanering van het terrein in 2009. Het plangebied is hierdoor reeds verstoord.

Het verslag van resultaten zal bijgevolg met een beperkte samenstelling opgemaakt worden en zal naast deze inleiding nog drie andere hoofdstukken omvatten. Het eerste deel wordt afgesloten met de bibliografie en bijlagen. Het programma van maatregelen omvat een gemotiveerd advies omtrent het vervolgtraject.

2.1 Rapportage en afbeeldingen

De indeling in hoofdstukken is reeds eerder beschreven. Wat betreft de afbeeldingen die in deze archeologienota zijn opgenomen, geldt dat zij alle zijn afgebeeld op klein formaat omwille van de opmaak van de tekst. In bijlage zijn de beschikbare plannen opgenomen.

De kaarten die gemaakt zijn op basis van de beschikbare bronnen zijn zoveel mogelijk op eenzelfde schaal vervaardigd (zie ook figurenlijst). Omwille van de duidelijkheid (vb. situeren van het plangebied ten opzichte van de omringende omgeving) kan hiervan afgeweken zijn. Historische kaarten zijn op een andere schaal gemaakt om zo ook zicht te geven op een groter gebied, of juist in te zoomen op details.

De in deze archeologienota opgenomen informatie, foto's en plannen zijn vermeld met toezegging van de opdrachtgever.

3 Beschrijving van de geplande werkzaamheden

3.1 Bestaande toestand

Het plangebied bestaat uit drie percelen met een totale oppervlakte van ca. 6.128 m². Het terrein is momenteel in de zuidoosthoek bebouwd met een tankstation. De rest van het terrein is braakliggend (fig. 2 en 3a).

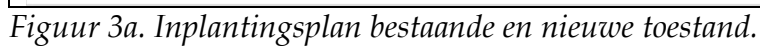
Figuur 2. Bestaande toestand: luchtfoto 2020. ©LARES

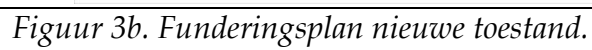
3.2 Nieuwe toestand

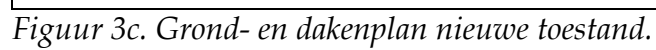
De opdrachtgever plant de aanleg van een nieuw bedrijventerrein, bestaande uit 10 units in één bouwlaag. Het tankstation in de zuidoosthoek blijft behouden. Rond het bedrijventerrein komt een toegangsweg en parkeerplaatsen (fig. 3a-d).

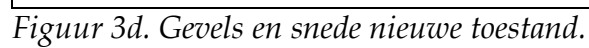
Het gebouw heeft een vloerplaat van een gepolierde betonplaat op volle grond met PE folie, gefundeerd op palen tot op de draagkrachtige grond. Hoe diep dit is, is voornamelijk onbekend omwille van de verstoringen en afgravingen die in het verleden hebben plaatsgevonden. In de zuidwesthoek komt een regenwaterput van 10.000 l.

De bebouwde oppervlakte bedraagt 2.505 m² en de nieuw aan te leggen verharding 1.935 m².

4 Archeologisch bureauonderzoek

In dit hoofdstuk wordt verslag uitgebracht van het bureauonderzoek naar de archeologische en historische kennis over het plangebied (*assessment-rapport*). De hierbij gehanteerde methoden, technieken en criteria zijn beschreven in hoofdstuk 3.

4.1 Cartografische bronnen

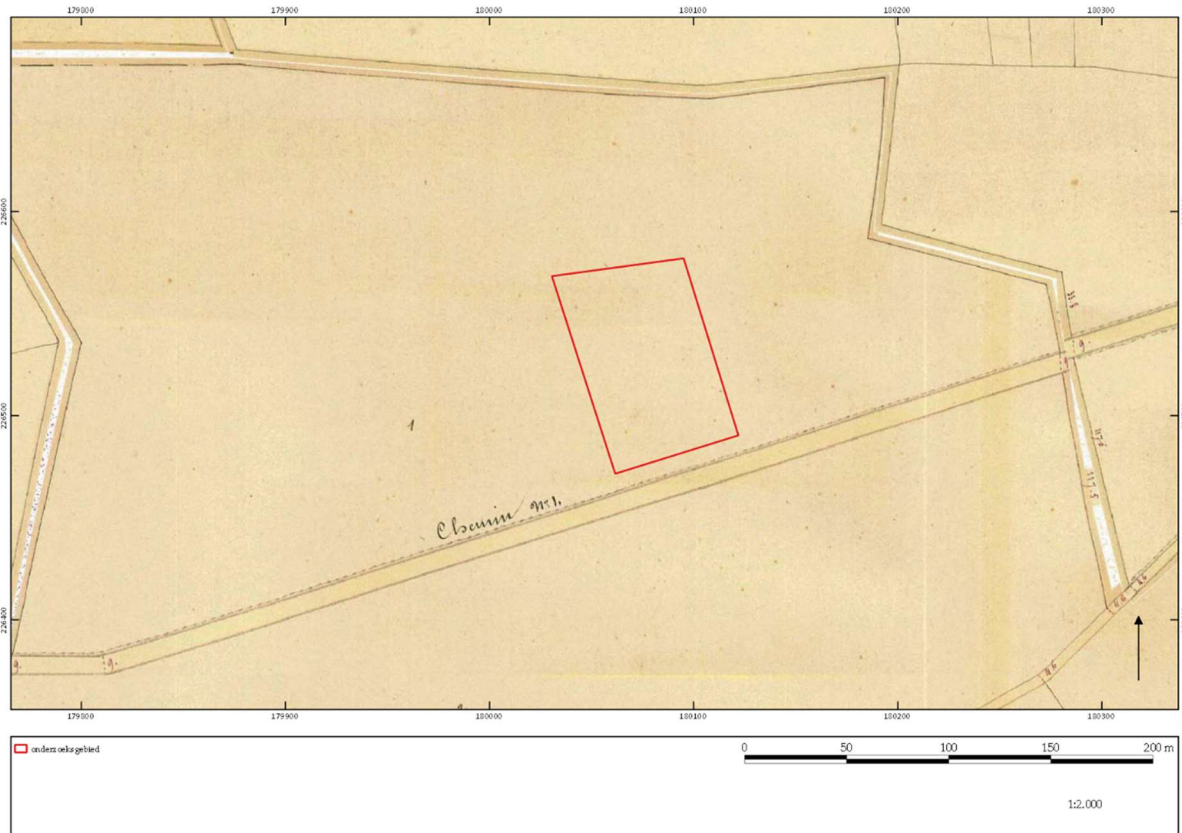
Voor dit gedeelte van het onderzoek zijn enkel de kaarten van de graaf De Ferraris en de Atlas der Buurtwegen gebruikt. Het gaat immers om een archeologienota met beperkte samenstelling. Deze twee historische kaarten hebben enkel de bedoeling om een kort beeld te schetsen van de bewoningsgeschiedenis en de landschapshistoriek.

Op de Ferrariskaart (1771-1778) (fig. 4) is te zien dat het plangebied onbebouwd is en zich in akkerland bevindt. Het onderzoeksgebied wordt op deze kaart doorsneden door een noordwest-zuidoost georiënteerde weg. Het terrein situeert zich vrij ver ten oosten van de toenmalige bewoningskern van Rijkevorsel. Ongeveer driekwart eeuw later worden de kaarten van de Atlas der Buurtwegen (1841) gemaakt (fig. 5). Daarop is eenzelfde situatie als op de Ferrariskaart te zien. Het plangebied is nog steeds onbebouwd en waarschijnlijk nog steeds in gebruik als akkerland. Van belang voor het plangebied is dat de eerder genoemde weg die het terrein doorkruist, niet meer is aangegeven. Dit wil zeggen dat het wegennet in de periode vanaf het vierde kwart van de 18e eeuw tot de eerste helft van de 19e eeuw ingrijpend is gewijzigd. Het plangebied ligt nu aan een wat bredere doorgaande weg, die overeenkomt met het tracé van de huidige Merksplassesteenweg. De historische kaarten geven dus geen enkele aanwijzing van bebouwing binnen het plangebied in de 18e en 19e eeuw.

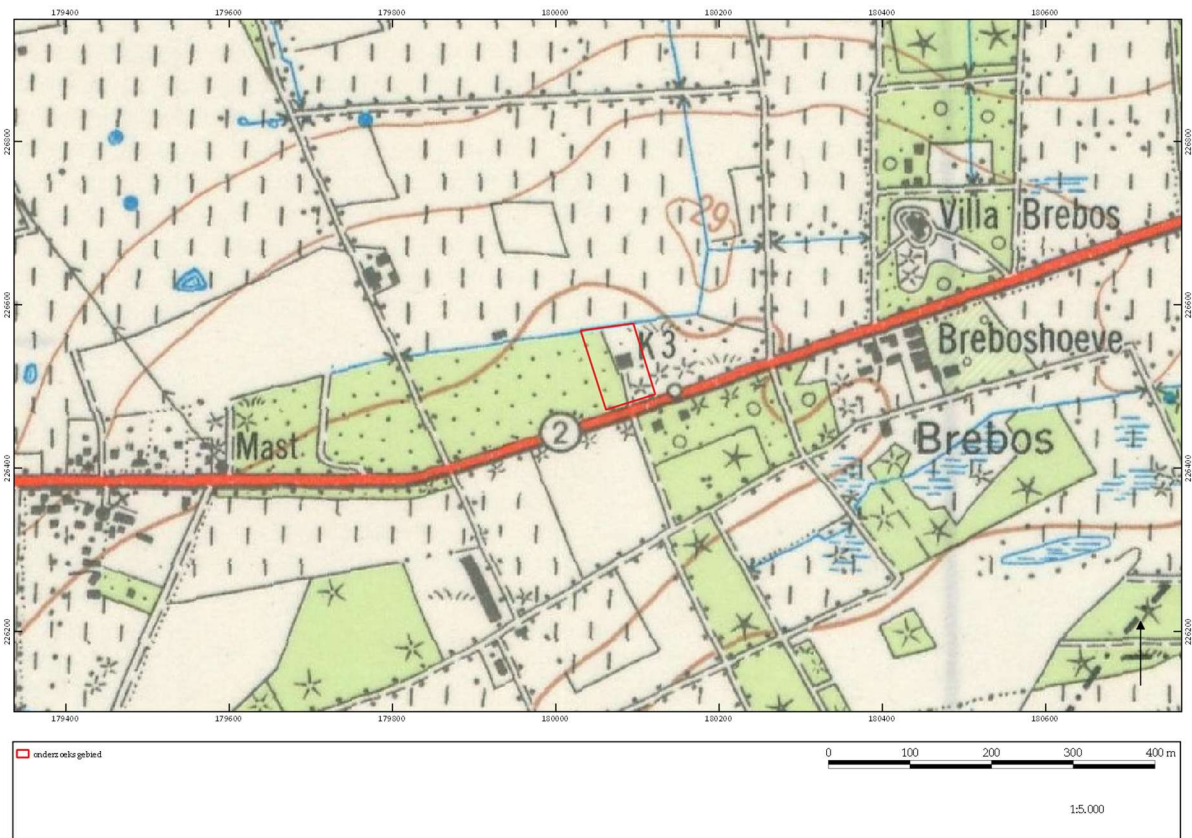
Van de historische topografische kaarten is enkel de kaart van 1969 af te beeld (fig. 6). Hierop is te zien dat centraal op het plangebied een gebouw staat.

Figuur 4. Uitsnede uit de Ferrariskaart (1771-1778). ©LARES

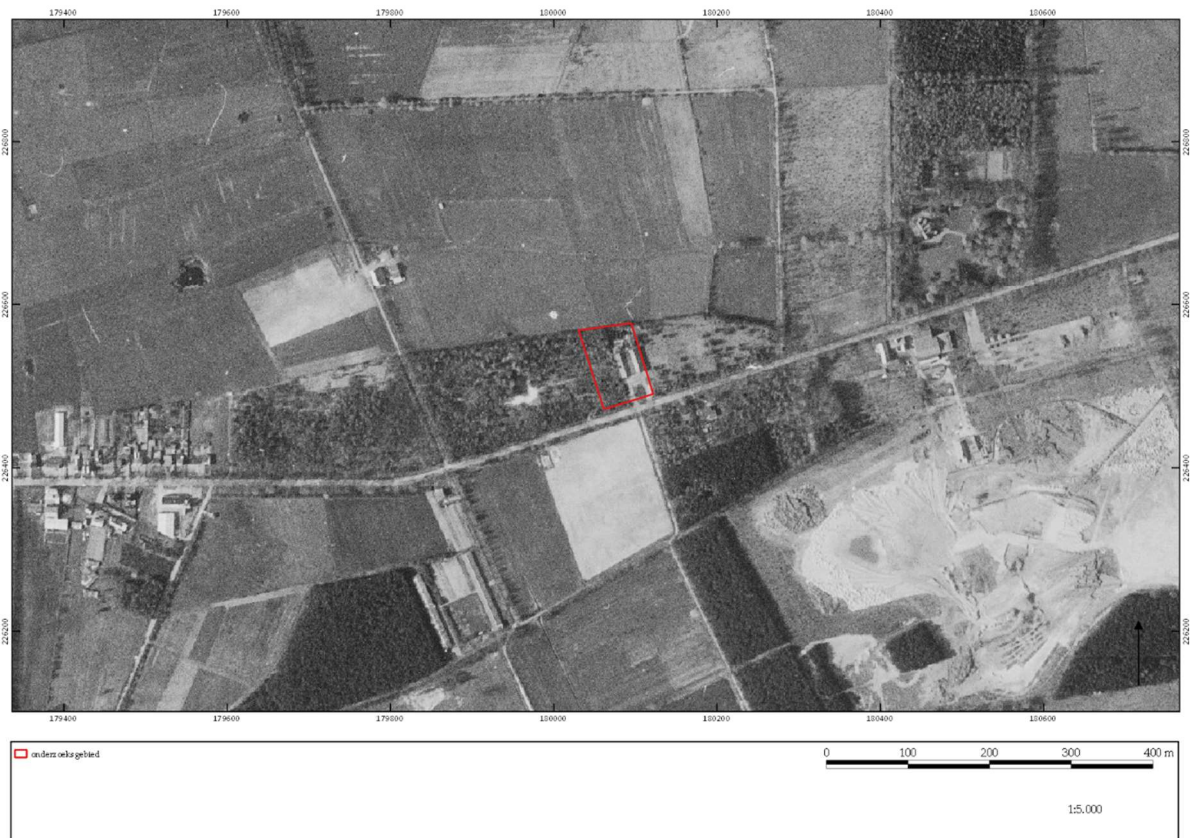
Figuur 5. Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (1841). ©LARES

Figuur 6. Uitsnede van de topografische kaart van 1969. ©LARES

4.2 Luchtfotografie

Ter aanvulling van de 18^e- tot 19^e-eeuwse historische kaarten zijn ook recentere luchtfoto's uit verschillende jaartallen bekeken. De luchtfoto uit 1971 (fig. 7) is zeer grofkorrelig maar toont een gelijkaardig beeld als de topografische kaart van 1969. Het westelijke deel is bebost en het oostelijke deel is bebouwd. Op de luchtfoto van 1979-1990 (fig. 8) is te zien dat de bebouwing is uitgebreid op het volledige oostelijke deel van het terrein. Op de luchtfoto van 2000-2003 (fig. 9) is het tankstation in de zuidoosthoek gebouwd. De gebouwen, op het tankstation na, zijn op de luchtfoto van 2008-2011 (fig. 10) afgeboken. Op het terrein zijn nog wel contouren van ondergrondse tanks zichtbaar. Op de luchtfoto van 2015 (fig. 11) daarentegen is het terrein genivelleerd. De recente luchtfoto uit 2021 (fig. 12) toont de huidige situatie waarbij het achterliggende deel van het onderzoeksgebied nog steeds braak ligt. In de zuidoosthoek bevindt zich het tankstation.

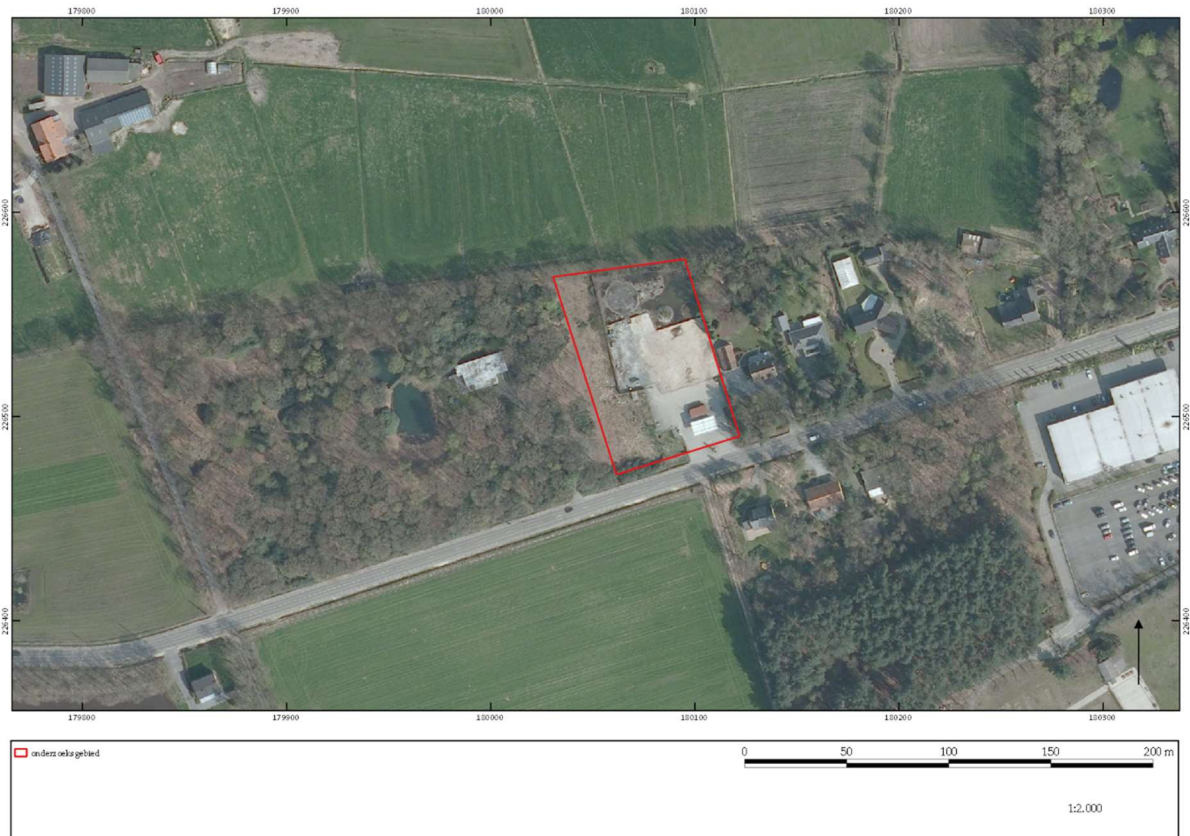
Figuur 7. Uitsnede van de luchtfoto uit 1971. ©LARES

Figuur 8. Uitsnede van de luchtfoto's uit 1979-1990. ©LARES

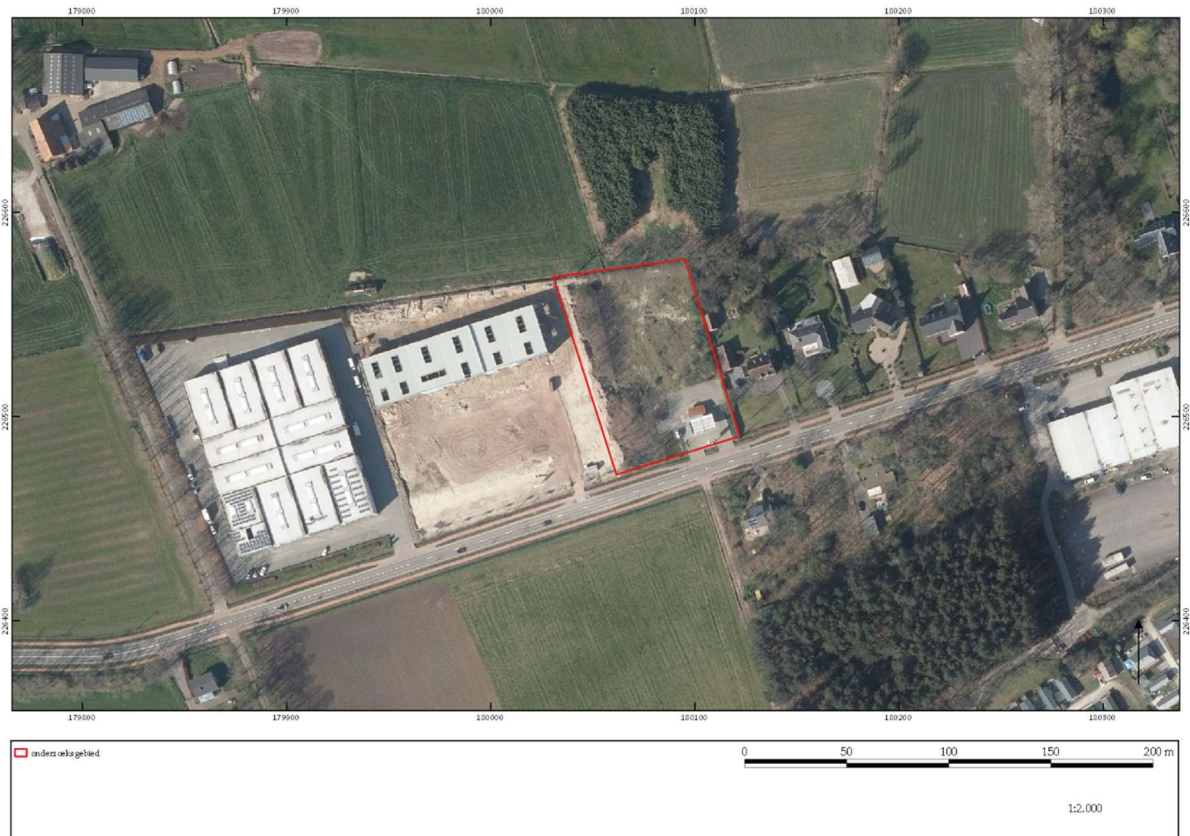
Figuur 9. Uitsnede van de luchtfoto's uit 2000-2003. ©LARES

Figuur 10. Uitsnede van de luchtfoto's uit 2008-2011. ©LARES

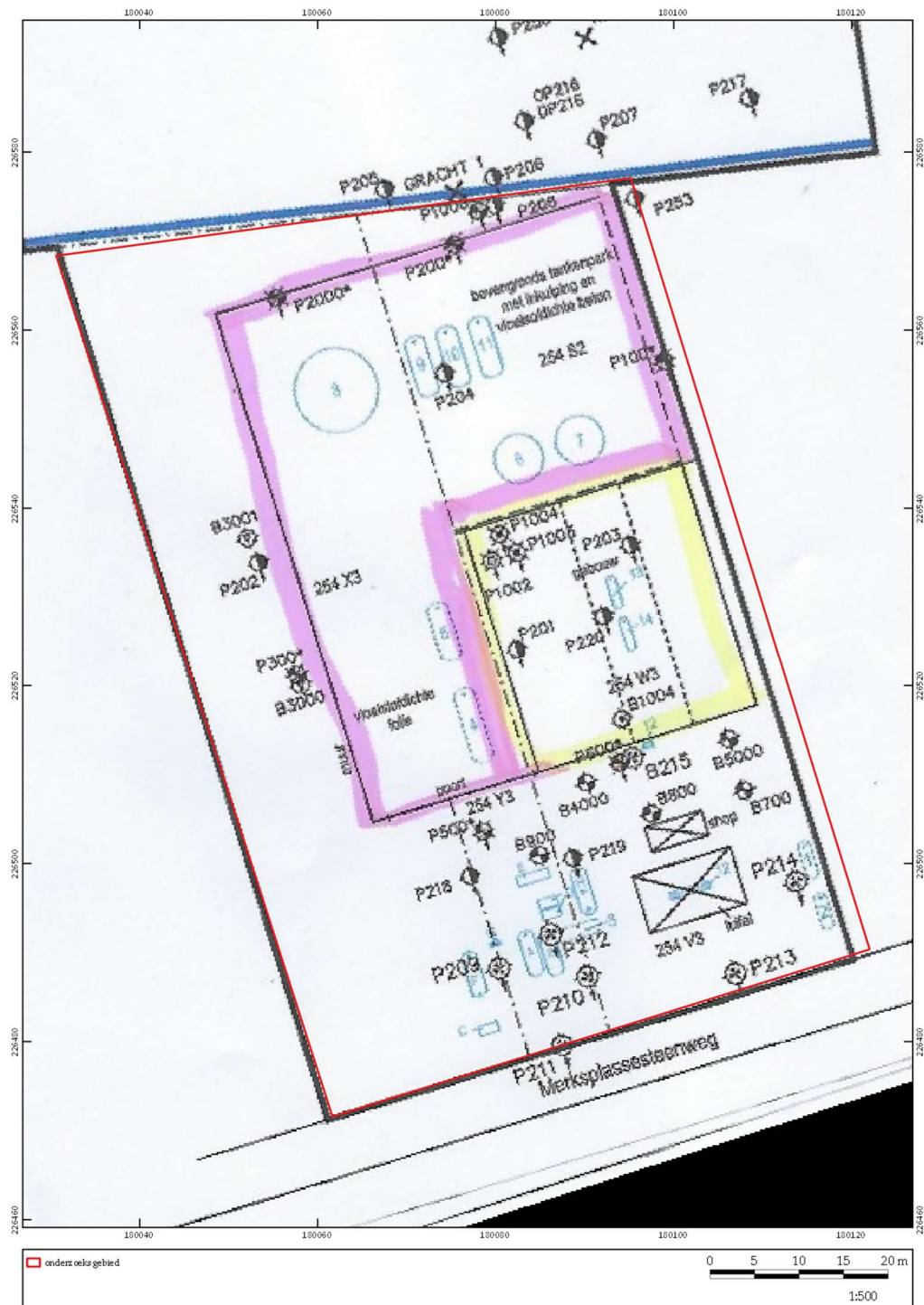
Figuur 11. Uitsnede van de luchtfoto's uit 2015. ©LARES

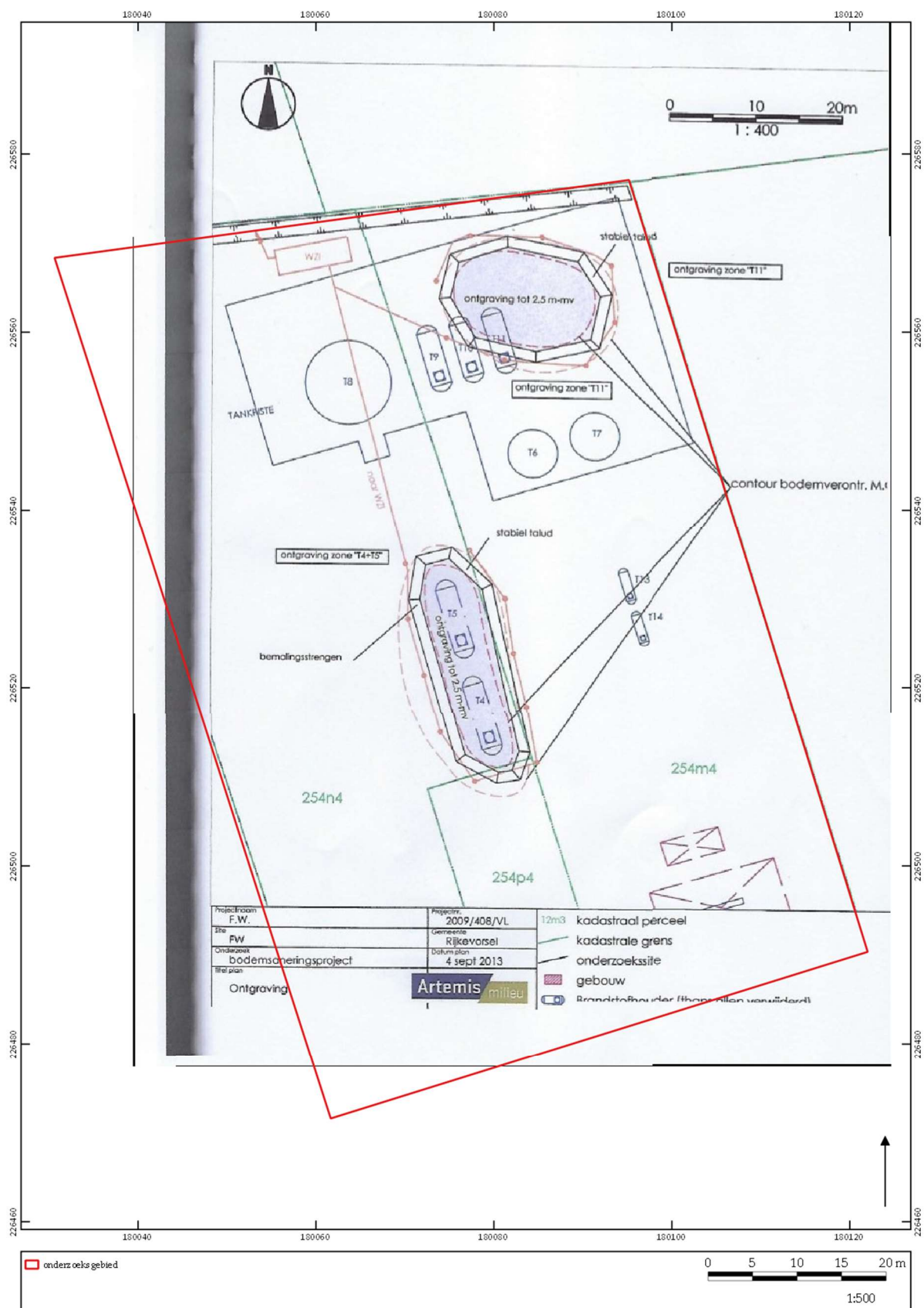
Figuur 12. Uitsnede van de luchtfoto's uit 2021. ©LARES

4.3 Sloopplannen en historische afgraving

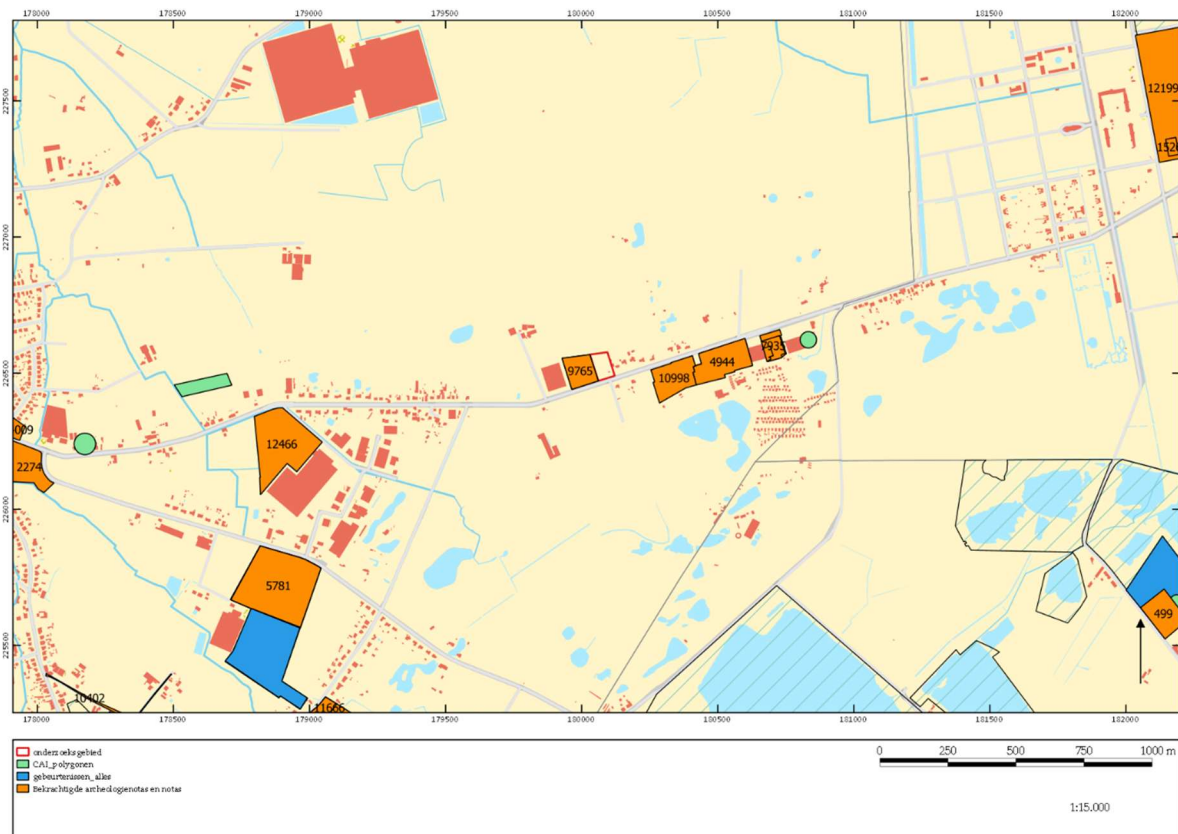
Deze luchtfoto's komen overeen met het sanerings- en afgravingsplan uit 2009 (fig. 13-14) van het terrein. Langs de noordelijke perceelsgrens bevond zich een bovengronds tankenpark met inkuiping en vloeiستofdichte beton met zes ondergrondse tanks (paarse kader). Net ten zuiden van deze piste was een magazijn (gele kader) opgetrokken. De tanks werden bij de afbraak verwijderd, een deel van de grond onder de verharding is afgeschraapt en terug opgevuld. In deze twee zones werd de grond tot 2,5 -mv afgegraven.

Figuur 13. Afgravingsplan 2009.

Figuur 14. Afgravingsplan 2009.

Figuur 16. Overzicht van de waarden uit de CAI. ©OE/LARES

- **CAI ID 102946:** aan de Merksplassesteenweg I is vanaf de Ferrariskaart een houten windmolen bekend die nu echter verdwenen is. Deze dateert uit de 18^e eeuw.
- **CAI ID 100598:** in de velden zijn bij studie van luchtfoto's Celtic Fields onderscheiden, met een oriëntatie N/NO-Z/ZW. Deze worden in de late bronstijd gedateerd.
- **CAI ID 104570:** op de locatie van de Aldi is een grafheuvel uit de metaaltijden bekend. Hiervan is echter geen bijkomende informatie voorhanden.

Op grote afstand ten oosten ligt de Kolonie van Merksplas. Dit is een beschermd cultuurhistorisch landschap, alsook een vastgesteld bouwkundig erfgoed (ID 84557). De Rijksweldadigheidskolonie is een concreet, nog intact voorbeeld van de uitvoering van een sociale wetgeving die zijn oorsprong vindt in de periode van de Koninklijke Nederlanden en die verder evolueerde van bij het ontstaan van België. De uitvoering van die wetgeving heeft zijn repercussies naar een specifieke landinrichting gehad, die aan de grondslag liggen van het huidige landschapsbeeld. Dat het gebied zelfs een internationale waarde heeft, wordt onderstreept door het feit dat ook in Nederland voor de kolonie Veenhuizen de procedure voor een bescherming als gezicht is aangevat. Het is voor het Vlaams Gewest een uniek en intact voorbeeld van de opbouw en inrichting van een gebied als “onvrije” weldadigheidskolonie.

Archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem is in de omgeving nog niet uitgevoerd. Voor het aangrenzende perceel is een archeologienota geschreven en zijn

controleboringen gezet (ID9765). Hieruit is gebleken dat een deel van het terrein reeds verstoord is, maar op een ander deel van het terrein is nog een goed bewaarde bodem aanwezig. Op dit deel van het terrein is een landschappelijk bodemonderzoek uitgevoerd en zijn proefsleuven gegraven (ID13009). Beide onderzoeken leverden geen archeologische resten op, waarna het terrein is vrijgegeven.

Ter hoogte van de Hoge-heideweg is in 2013 vooronderzoek uitgevoerd, waarbij alleen recente sporen (afwateringsgreppels) zijn aangetroffen (dossiernummer 2013/153).

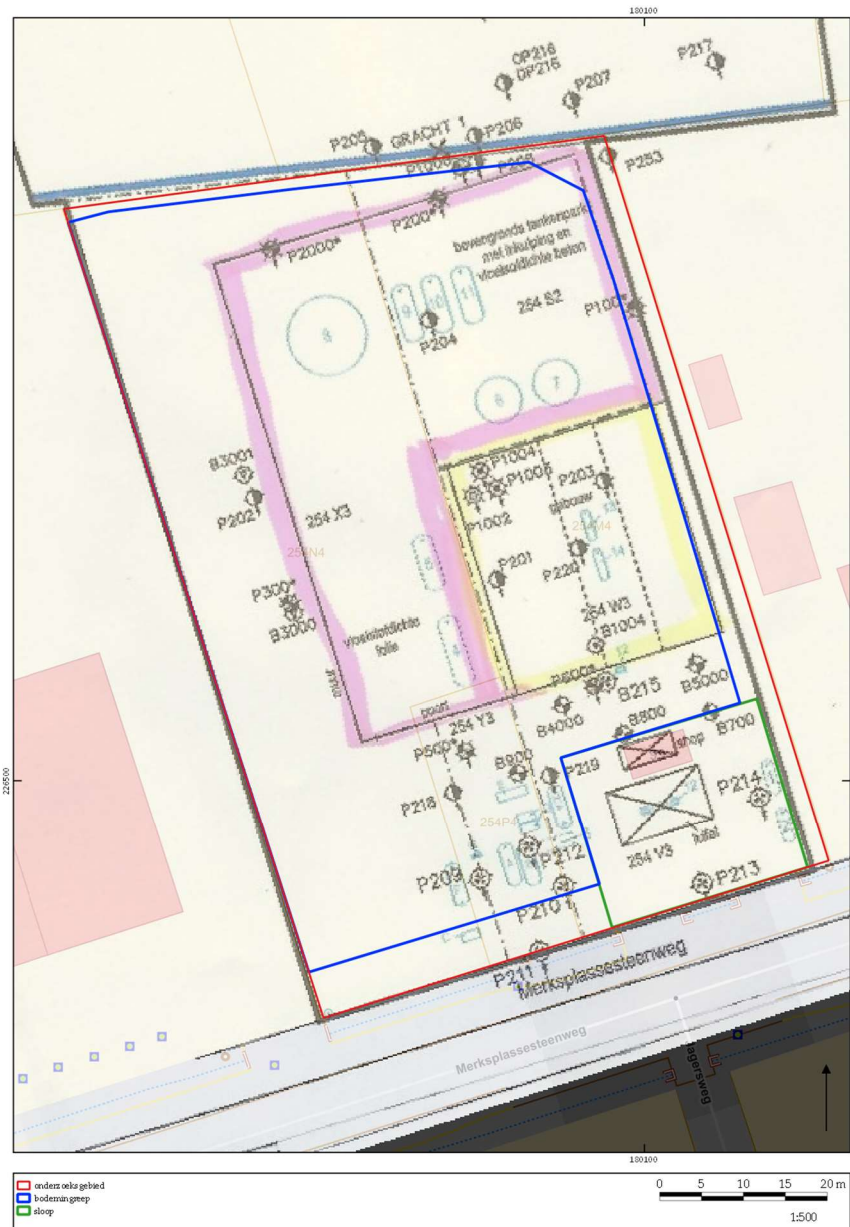
Verder zijn geen waarden gevonden in:

- Beschermd Onroerend Erfgoed: archeologische sites, stads- en dorpsgezichten, monumenten en overgangszones;
- Vastgestelde inventaris/wetenschappelijke inventaris: landschapsatlas, historische tuinen en parken, houtige beplantingen, archeologische zones, bouwkundig erfgoed – gehelen;
- Wetenschappelijke inventaris: orgels, wereldoorlog relictten;
- Unesco Werelderfgoed;
- Beheersplannen;
- Erfgoedlandschappen.

5 Synthese

5.1 Samenvatting geplande werken

De geplande werken situeren zich binnen de zone waar de tanks zijn uitgegraven en de bodem is afgegraven tot 2,5 m -mv (fig. 17). De geplande werken hebben een maximumdiepte van ca. 0,8 m -mv. Deze geplande werken hebben dus geen bijkomende verstorende impact op het bodemarchief maar worden zo goed als volledig uitgevoerd in reeds verstoorde grond.

Figuur 17. De geplande bodemingreep in overlay op de afgegraven zone . ©LARES

5.2 Kennisvermeerderingspotentieel

Er zijn voldoende argumenten om te stellen dat het plangebied zich in een archeologisch interessante zone bevindt, hoewel het aangrenzende terrein geen

archeologische resten heeft opgeleverd tijdens het vooronderzoek met ingreep in de bodem. Echter, de zone waar de geplande werken zullen plaatsvinden, is in het verleden sterk verstoord door de sloop van een tankpiste en magazijn enerzijds, waarbij verschillende tanks werden verwijderd en de bodem gedeeltelijk werd gesaneerd en afgegraven, en de bouw van een tankstation anderzijds.

Het uitvoeren van archeologisch onderzoek binnen deze zone zal daardoor geen bijdrage leveren met betrekking tot kennisvermeerdering. De geplande werken zullen immers zo goed als volledig uitgevoerd worden binnen de huidige verstoringen waardoor er geen of weinig kans is op het aantreffen van eventuele archeologische resten.

5.3 Aanbevelingen

Vanuit de bureaustudie kan geconcludeerd worden dat er voor dit terrein geen sprake is van een potentie op het aantreffen van archeologische resten en sporen. De zone waarbinnen de geplande werken zullen plaatsvinden is immers sterk verstoord.

Verder archeologisch vooronderzoek wordt bijgevolg niet raadzaam geacht vanuit een kosten-batenanalyse, waarbij rekening is gehouden met de inspanning van verder onderzoek in functie van kennisvermeerdering. Er wordt daarom ook geadviseerd het plangebied vrij te geven voor de geplande werken. Er is geen programma van maatregelen opgesteld.

Literatuur

Geraadpleegde literatuur

Van Ranst, E. & C. Sys 2000: *Eenvoudige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen* (Schaal 1:20.000), Gent.

Geraadpleegde websites

<https://www.dov.vlaanderen.be/>
<https://inventaris.onroenderfgoed.be/>
<https://cai.onroenderfgoed.be>
<http://www.geopunt.be/>
www.cartesius.be
<https://geo.onroenderfgoed.be>

Lijst van figuren

projectcode	fig.nr.	type	onderwerp	schaal origineel	schaal afbeelding	aanmaakdatum origineel/afbeelding
2021A429	1	kadasterkaart	aanduiding van plangebied op GRB	onbekend	1:10.000	januari 2021
2021A429	2	technische tekening	inplantingsplan van de nieuwe toestand met aanduiding van het te slopen tankstation	onbekend	onbekend	januari 2021
2021A429	3a	technische tekening	inplantingsplan nieuwe toestand	onbekend	onbekend	januari 2021
2021A429	3b	technische tekening	doorsnede nieuwe toestand	onbekend	onbekend	januari 2021
2021A429	4	historische kaart	uitsnede uit Ferrariskaart (1771-1778) met aanduiding plangebied	onbekend	1:20.000	januari 2021
2021A429	5	historische kaart	uitsnede uit Atlas der Buurtwegen (1841) met aanduiding plangebied	onbekend	1:2.000	januari 2021
2021A429	6	historische kaart	uitsnede van de topografische kaart van 1969	onbekend	1:5.000	januari 2021
2021A429	7	orthofoto	luchtfoto uit 1971 met aanduiding plangebied	onbekend	1:5.000	januari 2021
2021A429	8	orthofoto	luchtfoto uit 1979-19990 met aanduiding plangebied	onbekend	1:2.000	januari 2021
2021A429	9	orthofoto	luchtfoto uit 2000-2003 met aanduiding plangebied	onbekend	1:2.000	januari 2021
2021A429	10	orthofoto	luchtfoto uit 2008-2011 met aanduiding plangebied	onbekend	1:2.000	januari 2021
2021A429	11	orthofoto	luchtfoto uit 2015 met aanduiding plangebied	onbekend	1:2.000	januari 2021
2021A429	12	orthofoto	luchtfoto uit 2021 met aanduiding plangebied	onbekend	1:2.000	januari 2021
2021A429	13	technische tekening	afgravingsplan 2009	onbekend	1:500	januari 2021
2021A429	14	technische tekening	afgravingsplan 2019	onbekend	1:500	januari 2021
2021A429	15	bodemkaart	uitsnede bodemkaart met aanduiding plangebied	onbekend	1:10.000	januari 2021
2021A429	16	archeologische kaart	CAI-locaties in de omgeving van het plangebied	Onbekend	1:25.000	januari 2021
2021A429	17	kadasterkaart	geplande bodemingreep in overlay op de afgegraven zone	Onbekend	1:500	januari 2021